

HOOFDSTUK 7

VERGEEF ONS ONZE SCHULDEN, ZOALS WIJ ONZE SCHULDENAARS VERGEVEN

SCHULD EN VERGEVING

Als je mensen op straat vraagt of ze schulden hebben, zullen ze je vermoedelijk vreemd aankijken. Misschien verwijst iemand naar een lening voor een huis. In eerste instantie denk je bij het woord ‘schuld’ nu eenmaal aan geld. In tweede instantie aan de rechter: iemand heeft schuld of niet. Heel misschien denk je ook aan morele schuld: iets wat jij hebt gedaan waardoor anderen benadeeld zijn.

Met dat laatste type schuld kom je in de buurt van wat er in de Bijbel met schuld bedoeld wordt. Maar in heel wat kerken en christelijke groepen wordt er over schuld niet meer gesproken. Schuld is een woord uit het verleden, een woord waar je opa en oma mee geconfronteerd werden in de kerk. Toen oma ‘per ongeluk’ zwanger werd voordat ze getrouwd was, moest ze schuld belijden voor de kerk – een grote vernedering. Het heeft heel wat mensen de kerk uit gejaagd.

Daar komt bij dat we ook moeite hebben met collectieve schuld. We vinden het bijvoorbeeld ingewikkeld om te zeggen dat we medeverantwoordelijk zijn voor de klimaatverandering. We zeggen dat we zonnepanelen hebben, dat we met de trein reizen of spaarlampen gebruiken. *Ik* ben niet verantwoordelijk – ik doe toch mijn best? Terwijl het heel bijbels zou zijn om in zulke gevallen juist wél de collectieve verantwoordelijkheid te benoemen.

Ondanks onze moeite wordt het woord ‘schuld’ in de meeste kerken wekelijks gebruikt, namelijk in het Onzevader. Vergeeft ons onze schulden. Iedereen die meebidt, vraagt hardop om vergeving voor zijn of haar schulden. Het gebed gaat ervan uit dat iedereen dat nodig heeft. Iedereen heeft schulden, en iedereen heeft vergeving nodig. Dat is heel anders dan een of twee gemeenteleden naar voren te laten komen om tegenover alle anderen schuld te belijden. In het Onzevader doet iedereen het samen.

Het gaat in het gebed over schuld én vergeving. En dat gebeurt op een bijzondere manier. In het eerste deel van de regel vraag je als bidder aan God of hij je schulden wil vergeven. Maar in het tweede deel van de regel

ben je zelf degene die een ander vergeeft, een ander die schuld heeft tegenover jou. Het is een stevig vers in het gebed, dat je op allerlei manieren aan het denken kan zetten. Ben jij schuldig tegenover God en tegenover andere mensen? Hoe kijk je aan tegen vergeving? En kun je zelf vergeven? We zullen dit thema verder bekijken in dit hoofdstuk.

Schuld en vergeving

Als we deze gebedsregel bewust uitspreken, denken we over het algemeen aan schuldig zijn tegenover God. En dat is ongetwijfeld ook bedoeld. Maar laten we niet te snel gaan. Het Griekse woord dat hier gebruikt wordt voor 'schuld' (*opheilêma*) betekent gewoonlijk 'financiële schuld'. Je staat bij iemand in het krijt en moet terugbetalen. Het woord dat wij vertalen met 'vergeven' kan ook heel goed gebruikt worden voor het kwijtschelden van een financiële schuld (bijvoorbeeld in Matteüs 18:27). Je zou de gebedsregel dus ook kunnen vertalen als 'scheld ons onze schulden kwijt'.

Sommige uitleggers zeggen dat je in de woorden nog de oorsprong van het gebed in een boerencontext kunt zien. De geschiedenis van Jezus speelt zich immers grotendeels af op het platteland van Galilea en Judea, een boerengebied. Als je pachter bent, een boer die een stuk grond huurt van een landeigenaar, loop je grote risico's: als de oogst mislukt en je niks te verkopen hebt, heb je al snel een grote schuld bij je landheer. Je weet dat je móét betalen – hij heeft recht op zijn geld, maar je kunt het simpelweg niet. Dan komt het moment dat je tegen je heer moet zeggen: 'Heer, scheld mij alstublieft mijn schulden kwijt.' Als de landheer dat weigert, moet je je land en je huis opgeven en sta je op straat met lege handen, of je wordt schuldslaaf. Zo concreet is dus het beeld dat in het Onzevader gebruikt wordt om onze verhouding met God weer te geven: Heer, ik sta bij u in het krijt, bevrijd mij alstublieft van mijn schulden.

Het is natuurlijk duidelijk dat schuld in het gebed gaat over de verkeerde dingen die mensen gedaan hebben tegenover God en elkaar. Daarvoor vraag je als bidder vergeving. Het is bijzonder om te zien dat Lucas dat in zijn versie van het Onzevader expliciet maakt – in Lucas 11:4 lezen we: 'En vergeef ons onze *zonden*.' Maar laten we ons niet te gemakkelijk ontdoen van de beeldtaal in Matteüs. Die beeldtaal doordringt ons er immers van dat we niet zomaar even om vergeving vragen over iets kleins. Zonder Gods vergeving, zonder kwijtschelding van onze schulden, kunnen we eigenlijk niet doorleven. Gods vergeving is voor ons net zo nodig als het dagelijks brood. Daarom is het ook deel van het Onzevader.

Gedachten over schuld en vergeving in het Oude Testament

Vanaf de allereerste hoofdstukken van de Bijbel zien we aandacht voor de menselijke neiging om niet te doen wat God van ons vraagt: Adam en Eva kunnen niet gehoorzamen aan de simpele leefregel die God ze geeft, en dat heeft grote gevolgen. Het is een aspect van het mens-zijn dat verderop in het Onzevader nog aandacht zal krijgen in de regel 'leid ons niet in verzoeking'. Hoe zwaar het voor ons moderne mensen ook klinkt, zonde en schuld horen bij het mensbeeld dat ons in de Bijbel voorgehouden wordt. Maar de Bijbel wijst ook steeds op mogelijkheden om er iets tegen te doen. Hoe kun je een beter mens worden? En als je toch weer in de fout gaat, wat moet je dan doen?

In Exodus 34 is Mozes op de berg Sinai, om van God de tien geboden te krijgen. Het is goed om erbij te bedenken dat het de tweede keer is dat Mozes ze krijgt. Mozes was eerder ook al een tijdje afwezig geweest, terwijl God hem de leefregels gaf. Die keer had het volk een gouden kalf gemaakt en was dat als god gaan dienen (Exodus 32). Mozes was woedend geworden, had de stenen platen met de regels kapotgeslagen, en had in opdracht van God het volk gestraft.

Daarna vraagt Mozes God of hij tóch met het volk verder wil gaan. God stemt daarmee in. Nu is Mozes opnieuw op de berg, en dit is wat God tegen hem zegt: 'Ik ben de Heer! Ik ben een goede God. Ik zorg voor de mensen. Ik ben geduldig, trouw en vol liefde. Mijn liefde voor mensen duurt duizenden generaties. Ik vergeef mensen alles wat ze verkeerd doen, ook als ze grote fouten maken' (Exodus 34:6-7). Maar direct erna zegt hij: 'Maar ik straf mensen als ze mij ontrouw zijn. En ik straf ook hun kinderen, tot en met de vierde generatie' (Exodus 34:7). Er is bij God ruimte voor vergeving, maar tegelijk is het hem menens als er tegen hem gezondigd wordt. Zoals ook duidelijk is in de tekst van het Onzevader: verkeerd handelen zorgt ervoor dat je bij God in het krijt staat. Mozes grijpt de ruimte die God biedt aan om te bidden: 'Heer, als u vertrouwen in mij hebt, ga dan toch met ons mee! Ik weet dat het volk van Israël ongehoorzaam is. Maar vergeef ons onze fouten en zonden. Laat ons alstublieft weer uw volk zijn' (Exodus 34:9).

In het verhaal van Mozes zien we een overtreding die heel veel genoemd wordt in het Oude Testament: het dienen van andere goden dan de God van Israël. Uiteraard worden er ook andere dingen genoemd. In het Oude Testament worden bijvoorbeeld veel voedselvoorschriften gegeven die je niet mag overtreden (koosjer eten) en voorschriften voor omgang met elkaar (bijvoorbeeld op gebied van seksualiteit). Ook belangrijk is het principe dat

je goed moet zorgen voor wezen, weduwen en vreemdelingen – of, anders gezegd, de zwakken in de samenleving. Je kunt zeggen dat er in grote lijnen twee soorten overtredingen beschreven worden: ethische/morele overtredingen, en cultische overtredingen. Je kunt daarbij bijvoorbeeld denken aan allerlei voorschriften rond de tempeldienst.

In veel teksten uit het Oude Testament wordt ook een verband gelegd tussen welbevinden (van een individu of groep) en de zonden die begaan zijn. Een goed voorbeeld zien we in Psalm 38:4-6: ‘U bent woedend op mij, want ik heb veel fout gedaan. Mijn zonden zijn te groot, ze zijn te zwaar voor mij. Ik heb dom en dwaas geleefd. Daarom ben ik ziek, mijn wonden stinken en rotten.’ Het overtreden van Gods regels werd in de tijd van de Bijbel gezien als een oorzaak voor ziekte of ongeluk. In het Nieuwe Testament komen we deze gedachte veel minder tegen, en onze moderne medische wetenschap zou dit verband uiteraard ook niet snel leggen. Maar het illustreert wel dat schuld iets met je mens-zijn doet. Je moet er iets mee, om te zorgen dat je met een schone lei kunt beginnen. Je kunt denken aan het goedmaken met iemand, de problemen die je (mede) veroorzaakt hebt bestrijden en oplossen, of – als het om misdaden gaat – een straf of een boete. Maar het gaat ook om je verhouding met het leven zoals God het bedoeld heeft. Hoe kom je daarmee weer in het reine?

In het Oude Testament is het brengen van een offer een van de manieren waarop je met God een nieuwe start kunt maken. Voor bepaalde overtredingen zijn specifieke offers beschreven, bijvoorbeeld in het boek Leviticus. In Leviticus 5:5-6 lezen we: ‘Als iemand weet dat hij iets verkeerd gedaan heeft, moet hij dat in het openbaar zeggen. Hij moet zijn fout toegeven. En hij moet een schaap of een geit aanbieden aan de Heer. Het moet een vrouwelijk dier zijn. Dat dier is voor het offer waarmee een fout goedgemaakt wordt. Als de priester het dier geofferd heeft, zal de Heer de fout vergeven.’

Je zou de indruk kunnen krijgen dat in het Oude Testament vergeving iets mechanisch is, iets wat onafhankelijk is van de intentie van mensen. Maar als je de profetenboeken leest, kom je heel andere teksten tegen. Het begin van het boek Jesaja (1:11-15) is een bekend voorbeeld:

¹¹De Heer zegt: ‘Wat moet ik met al jullie offers? Ik heb genoeg van al die schapen. Ik heb genoeg van die vette koeien. Al die dieren, ik wil ze niet meer. ¹²Jullie komen steeds naar mijn tempel. Waarom doen jullie dat? ¹³Stop toch met die offers. Ik wil ze niet. Ik heb genoeg van

jullie wierook en van al jullie feesten. ¹⁴(...) ¹⁵Hoe lang jullie ook bidden, ik luister niet. Als jullie je handen omhooghouden om te bidden, dan sluit ik mijn ogen. Want met die handen hebben jullie mensen vermoord!’

Offers of religieuze praktijken zonder de juiste intentie hebben helemaal geen zin – vrome praatjes zonder oprechte bedoelingen en een bijpassende leefwijze leiden niet tot vergeving. God laat zich niet voor de gek houden.

En zoals gezegd is er in de Bijbel ook een sterk besef van collectieve verantwoordelijkheid – van een volk, van een groep. Die verantwoordelijkheid gaat mee naar de volgende generatie. Zo horen we in Ezra 9:6-8 de priester Ezra voor en namens het Judese volk bidden:

⁶Mijn God, ik schaam me diep. Ik durf bijna niet tot u te bidden, want mijn volk en ik hebben te veel fouten gemaakt. Onze schuld is oneindig groot. ⁷Wij zijn heel schuldig. Onze voorouders hebben veel verkeerd gedaan, en wij zijn niet anders dan zij. (...) ⁸Toch bent u de laatste tijd weer goed voor ons, Heer, onze God. Want u hebt een deel van ons volk uit Babylonië laten vertrekken. U hebt ons weer een gedeelte van Jeruzalem gegeven om in te wonen. U hebt ons weer hoop gegeven. U hebt ons weer wat vreugde gegeven, ook al zijn we nog steeds slaven.

‘Vergeef ons onze schulden’ reikt verder dan onze persoonlijke verantwoordelijkheid in de afgelopen dagen. Het gaat óók om wat we als groep veroorzaken, als volk, als westerlingen, als kerk.

Gedachten over schuld en vergeving in het Nieuwe Testament

Als we het hebben over schuld en vergeving in het Nieuwe Testament, denken we snel aan de kruisdood van Jezus. In 1 Korintiërs 15:3 schrijft Paulus: ‘Dit is het goede nieuws: Jezus Christus is voor ons gestorven, en daardoor worden onze zonden vergeven.’ En in Matteüs 26:27-28 zegt Jezus, bij het laatste avondmaal: ‘Drink allemaal uit deze beker. Want dit is mijn bloed. Als ik gedood word, zal mijn bloed vloeien. Maar daardoor zullen veel mensen gered worden, want hun zonden worden vergeven. Dat heeft God beloofd.’

In het Nieuwe Testament wordt een duidelijke link gelegd tussen Jezus’ komst naar de aarde, zijn dood aan het kruis, en het overwinnen van de kwade machten. Het uitgangspunt lijkt sterkt op wat we in het Oude Testa-

ment zien: het besef dat mensen schuld hebben tegenover God, en nooit op eigen kracht die schuld helemaal kwijt kunnen raken. Het bijbelboek Hebreeën heeft misschien wel de meest uitgebreide beschrijving van de overwinning van het kwaad door Jezus. De schrijver heeft het over Gods tempel in de hemel, de 'ware heilige tent', die voor mensen niet toegankelijk was. Het kwaad stond tussen de mens en Gods heiligdom in. Maar na de komst van Jezus is dat anders, zo lezen we in Hebreeën 10:19-20: 'Vrienden, we kunnen vol vertrouwen de ware heilige tent van God binnengaan. Jezus heeft dat voor ons mogelijk gemaakt met zijn bloed. Door zijn dood maakte hij voor ons de weg vrij. Daardoor kunnen wij nu bij God komen.'

Naar aanleiding van zulke teksten zou je gemakkelijk kunnen denken: als je maar in Jezus Christus gelooft, zijn je zonden vergeven. Even bidden, en klaar ben ik. Maar dan doe je het Nieuwe Testament geen recht. Het klopt dat er een diep besef is dat wij mensen het niet op eigen kracht voor elkaar krijgen, dat we God nodig hebben. Ook klopt het dat Jezus' komst en dood een keerpunt vormen: nu kunnen we de weg naar God weer vinden. Dat betekent echter niet dat je geen eigen verantwoordelijkheid meer hebt. Paulus beschrijft het mooi in Galaten 5:16-26: als je met Christus leeft, krijg je de heilige Geest. En die Geest probeert je in je leven op het goede pad te zetten. Lukt dat, dan zie je mensen op een goede manier leven: vriendelijk, geduldig, met oog voor elkaar. Maar het lukt niet altijd; de slechte verlangens in jezelf blijven aanwezig en het kost veel moeite om die te bedwingen. Ook voor de mensen die met Christus leven! Sommige nieuwtestamentische teksten zeggen het heel stevig, zoals Matteüs 7:16-20, waar Jezus zegt:

¹⁶⁻¹⁷Het is net als met bomen. Je kunt geen druiven of vijgen plukken van een doornstruik. Een goede boom geeft goede vruchten, een slechte boom geeft slechte vruchten. ¹⁸Een goede boom kan geen slechte vruchten geven, en een slechte boom kan geen goede vruchten geven. ¹⁹Alle bomen zonder goede vruchten worden omgehakt en in het vuur gegooid. ²⁰Je kunt dus aan iemands daden zien of hij goed is of slecht.

Met het bidden van de woorden 'vergeef ons onze schulden' laat je merken dat je weet dat je niet altijd leeft zoals God het bedoeld heeft. We leven nog in de tijd voor Gods nieuwe wereld definitief aanbreekt, we hebben hem nodig om verder te kunnen - juist ook nu we door Jezus Christus perspectief gekregen hebben.

En zoals eerder gezegd, de gebedsregel houdt hier niet op! Het ene moment staan wij als verantwoordelijke mens tegenover God, het volgende moment staat een ander mens tegenover ons als schuldege. En wat doen wij dan? Zo gemakkelijk is vergeven niet. In Matteüs wordt dat met een prachtig verhaal geïllustreerd, je vindt het in hoofdstuk 18:21-35.

Jezus vertelt over een koning die een betaaldag organiseert: alle dienaars die hem geld schuldig zijn, moeten komen om te betalen. Dan komt er een man die heel veel geld moet terugbetalen, maar niets kan betalen. Eerst zegt de koning: verkoop die man maar als slaaf, samen met zijn vrouw en kinderen. Maar als de man heel nederig om geduld vraagt, krijgt de koning medelijden, en scheldt de schuld kwijt. Als de man het paleis verlaat, komt hij zelf iemand tegen die hem geld schuldig is, een veel kleiner bedrag. Ook die persoon heeft geen geld om te betalen. De man die zojuist zelf nog geholpen werd, laat die persoon opsluiten in de gevangenis. Jezus maakt vervolgens heel duidelijk dat dát dus niet de bedoeling is. Jouw schuld tegenover God is veel groter dan de schuld die anderen tegenover jou hebben. Dus ook jou wordt gevraagd te vergeven, anders moet je het ook niet aan God vragen.

In een notendop geeft het Onzevader ons dus een heel pakket aan gedachten mee. We weten dat we dankzij Christus al met één been in Gods nieuwe wereld staan. Maar het kwaad is nog niet definitief verslagen – en dat merken we in ons eigen leven. Daarom hebben we vergeving nodig, en vragen we dat aan God. Voor vergeving is echter ook een vergevingsgezinde levenshouding nodig bij onszelf.

Als je even terugdenkt aan de regel over Gods wil, dan is er nog een interessante overeenkomst. Daar moet de aarde een spiegel zijn van de hemel: op aarde moet Gods wil gebeuren, net als in de hemel. Hier vragen we God in de hemel om ons te vergeven, net zoals wij zelf op aarde anderen vergeven. We kunnen eigenlijk pas bij God terecht met een vraag om vergeving, als we zelf ook vergeven. Je ziet zo op een aantal plaatsen in het gebed dat er toegewerkt moet worden naar harmonie tussen hemel en aarde, tussen God en mens. Dan zal het leven goed zijn!

Reflectie

Misschien is deze regel wel de moeilijkste van het hele Onzevader. Er wordt echt iets van ons gevraagd: inzicht in ons eigen falen, en een groot hart richting andere mensen. Kunnen we dat eigenlijk wel waarmaken? Geloof geeft vreugde in je leven, geborgenheid en hoop. Maar het is ook een spie-

gel die soms geen fraai beeld teruggeeft. Misschien heb je niet elke (zon)dag de behoefte om in die spiegel te kijken. Aan de andere kant: is er niet elke dag wel een moment waarop je je schuldig voelt – als persoon, als lid van een groep? Jezus gaf het Onzevader juist ook voor de momenten dat we de woorden zelf niet zo goed kunnen vinden. Juist ook deze gebedsregel geeft woorden aan wat we vaak zo moeilijk onder ogen kunnen zien, zeker in deze tijd.